

УДК 023.2:316](477)

Ганна Анатоліївна Єрмолаєва,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри документознавства та інформаційних систем
відокремленого підрозділу
«Миколаївської філії Київського
національного університету культури і мистецтв»
ermolaeva_anna@ukt.net

КАДРОВО-УПРАВЛІНСЬКИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Мета роботи. У статті розглядаються результати соціологічних досліджень бібліотечних фахівців, проведених в Україні протягом останніх років. **Методологія дослідження** – полягає в застосуванні теоретичних методів (документальний аналіз, аналітико-синтетична переробка інформації), що дає змогу виявити і узагальнити доробки з питань щодо вивчення соціально-демографічних, психологічних, професійних характеристик бібліотечних фахівців. **Наукова новизна роботи** полягає в тому, що в статті узагальнені соціологічні дослідження з 1992 по 2016 рр. вивчення кадрово-управлінського складу українських бібліотек. **Висновки.** Завдяки соціологічним та науково-практичним розвідкам українських бібліотек різних рівнів, дослідженням української наукової школи бібліотечної професіології нині сформовано соціальний образ українського бібліотекаря, визначено його віковий, освітній рівень, професійну майстерність, психологічні характеристики тощо.

Ключові слова: соціально-психологічні характеристики, професійні характеристики, бібліотечні фахівці, соціологічні дослідження.

Анна Анатольевна Ермолаева,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры документоведения и информационных систем
отдельного подразделения
«Николаевского филиала Киевского
национального университета культуры и искусств»

КАДРОВО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ СОСТАВ УКРАИНСКИХ БИБЛИОТЕК В СОВРЕМЕННОМ ИЗМЕРЕНИИ

Цель работы. В статье рассматриваются результаты социологических исследований библиотечных специалистов, проведенных в Украине в течение последних лет. **Методология исследования** – заключается в применении теоретических методов (документальный анализ, аналитико-синтетическая переработка информации), которая дает возможность выявить и обобщить материалы по вопросам изучения социально-демографических, психологических, профессиональных характеристик библиотечных специалистов. **Научная новизна работы** заключается в том, что в статье обобщенные социологические исследования с 1992 по 2016 гг. изучения кадрово-управленческого состава украинских библиотек. **Выводы.** Благодаря социологическим и научно-практическим разведкам украинских библиотек разных уровней, исследованиям украинской научной школы библиотечной професіології в настоящее время сформирован социальный образ украинского библиотекаря, определены его возрастной, образовательный уровень, профессиональное мастерство, психологические характеристики и тому подобное.

Ключевые слова: социально-психологические характеристики, профессиональные характеристики, библиотечные специалисты, социологические исследования.

Ganna Yermolayeva,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Document Science and Information Systems Department,
Separated Subdivision «Mykolaiv Branch of Kyiv
National University of Culture and Arts»

PERSONNEL-MANAGEMENT LINE-UP OF UKRAINIAN LIBRARY WITHIN MODERN DISCOURSE

The purpose of the work. The article deals with the results of sociological studies of library specialists conducted in Ukraine of the recent years. **The methodology** of the research bases on the theoretical methods (documentary analysis, analytical and synthetic information processing) which enable to identify and generalize the development of the issues that are related to the study of socio-demographic, psychological, and professional characteristics of library specialists. **The scientific novelty** of the work is produced with the help of generalization approach of sociological research from 1992 to 2016 and the study of the Ukrainian libraries management team. **Conclusions.** The examination of Ukrainian scientific school of library professiology and the social image of the Ukrainian librarian has been formed on the basis of the sociological and practical evaluation of Ukrainian libraries. Moreover, the age, educational level, professional skills as well as psychological characteristics of the librarian have been determined by the research.

Keywords: socio-psychological characteristics, professional characteristics, library specialists, sociological research.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні активізація досліджень стосовно психологічних, соціально-демографічних, професійних якостей та діяльності як бібліотечних працівників загалом, так і керівників бібліотек розпочинається на початку 90-х років ХХ століття. Цей період у вітчизняному бібліотекознавстві відзначається активними розробками концепції образу сучасного бібліотечного управлінця, створенням різних моделей та професіограм. Аналіз стану вивченості питань щодо особистості бібліотечного фахівця вказує, що нині це заслуговує на увагу у вітчизняному бібліотекознавстві. Активний інтерес до цього зумовив формування фахівців нового класу, які здатні вирішувати різнопланові проблеми управління бібліотекою. Розвиток та становлення особистості керівника, формування його управлінського професіоналізму розглядається як багатоаспектний феномен в різних теоретичних та методологічних аспектах, що, певним чином, заважає його цілісному концептуальному осмисленню. Нове інформаційне середовище вже суттєво позначилося на діяльності бібліотечних працівників і зумовило

появу нових тенденцій у підході до вимог до бібліотекаря.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означені питання представлені у працях таких відомих науковців, викладачів та практиків, як Т.Долбенко, В.Загуменної, В.Ільгінаєвої, Н.Кушнарєнко, О.Матвієнко, Т.Монько, Л.Петрової, М.Слободяника, А.Чачко, І.Шевченко та інших. Крім наукових розвідок, українські бібліотеки провели соціологічні вивчення та виконали ряд науково-дослідних робіт з питань управління, ефективності менеджменту, вимог до сучасних керівників бібліотек, кадрового складу тощо.

Аналіз і узагальнення результатів цих розробок засвідчили, що перелік вимог, які висувуються до кадрового й управлінського складу бібліотеки, зазнає в сучасних умовах значних змін. Це відповідно актуалізує потребу їх детальнішого вивчення та систематизації.

Формулювання цілей статті. Узагальнення результатів соціологічних досліджень бібліотечних фахівців, проведених в Україні протягом останніх років.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х рр. ХХ ст., у зв'язку з інтенсивним розвитком та поширенням соціологічних дослі-

джень, спрямованих на вивчення місця і ролі бібліотек серед інших соціальних інститутів, виникає потреба у виданні для бібліотек видання, на сторінках якого висвітлюватимуться матеріали досліджень. 1992 року з'являється щоквартальний інформаційно-аналітичний бюлетень «Соціологічні дослідження в бібліотеках», його матеріали відображають загальні аспекти методик, що були застосовані в дослідженнях.

Крім науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник», який видається з 1993 р., з'явилися науково-практичний журнал «Вісник Книжкової палати» (1996) та науково-виробничий журнал «Бібліотечна планета» (1998). З 1999 р. розпочалося видання збірника наукових праць «Вісник Харківської державної академії культури», який є логічним продовженням міжвідомчого науково-методичного збірника «Бібліотекознавство і бібліографія» (1964-1992), що упродовж майже 30 років у багатьох аспектах висвітлював актуальні проблеми бібліотечної справи, але на новій інформаційній основі. 1996 р. для висвітлення результатів науково-дослідної та практичної роботи своїх працівників ХДНБ ім. В.Короленка започаткувала видання збірників наукових статей. 2004 р. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв заснувала науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», на сторінках якого публікації присвячені актуальним питанням проблемного, узагальнюючого, методичного характеру бібліотекознавства.

У зазначений період були проведені наступні соціологічні вивчення: «Портрет бібліографа» та «Бібліотекар 90-х років» (Луганська ОУНБ), «Сучасний бібліотекар: становлення професійної свідомості» (Миколаївська ОУНБ), «Бібліотечна професія: сучасний стан і перспективи» (Кіровоградська ОУНБ) та декілька соціологічних розвідок Донецької, Закарпатської, Одеської та Хмельницької ОУНБ. Здебільшого, в цих дослідженнях проаналізовано соціально-демографічні та психологічні характеристики фахівців, інколи розкриваються їхні професійні потреби [8, 3].

Проводились і соціально-психологічні тренінгові заняття з групою директорів київських ЦБС, які також мали на меті з'ясувати,

наскільки керівник відповідає займаній посаді, усвідомлює позитивні або негативні особливості свого керівництва тощо [6, 9].

1999 р. Національною парламентською бібліотекою України (з грудня 2016 р. - Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) було проведено соціологічне дослідження «Соціальний портрет бібліотекаря», метою якого було вивчення соціально-психологічних особливостей бібліотечної професії в складних сучасних умовах та виявлення перспектив її розвитку. Дослідження проводили на базі бібліотек Запорізької, Одеської, Рівненської та Харківської областей. В анкетуванні взяли участь колективи двох державних наукових, чотирьох обласних універсальних наукових бібліотек, бібліотек міських і районних ЦБС базових регіонів (всього понад 600 бібліотечних працівників) [7,377].

1999 р. об'єктом моніторингу були дитячі бібліотекарі з Державної бібліотеки України для дітей, Донецької, Київської, Сімферопольської МЦБС для дітей, Кримської республіканської бібліотеки для дітей, Донецької та Хмельницької обласних бібліотек для дітей [10].

За період побудови демократичного суспільства в Україні певною мірою змінився стиль керівництва в бібліотеках. Наприклад, 83% респондентів відповіли, що «керівник намагається вирішувати всі проблеми разом із співробітниками, особисто вирішує тільки найважливіші питання». І як результат між працівниками та адміністрацією існує взаєморозуміння та творча співпраця. Вищезазначена методика управління колективом дає можливість кожному працівникові взяти участь у розвитку бібліотеки та відчувати себе професіоналом. Це сприяє формуванню здорового психологічного клімату в колективі, оптимальній для роботи, творчій атмосфері.

Взаємозв'язок між керівником установи і колективом є основоположним для успішного просування бібліотеки вперед. Її керівник повинен діяти як головний координатор в своїй установі і організатор її діяльності, тоді бібліотека отримає репутацію найефективнішого центру постачання інформації своїм користувачам [10, 6].

У цей же період проводили дослідження «Становлення і розвиток управління ХДНБ

ім. В.Г.Короленка» [1]. У його межах було здійснене опитування серед 157 респондентів, які із запропонованого переліку професійних, ділових та особистих якостей людини відібрали ті, які, на їхню думку, мають бути притаманні ідеальному керівнику. Отримані результати засвідчили, що ідеальний керівник – це особистість з високим рівнем культури, компетентна, має організаторські здібності. Він має бути працездатною людиною, вміти прислухатися до думки підлеглих, піклуватися про людей, бути тактовною, знати сучасні управлінські підходи, мати економічне чуття [1, 106].

2000 р. Луганська ОУНБ ім. Горького розробила програму і розпочала комплексне науково-прикладне дослідження «Ефективний менеджмент: стан, стратегія розвитку». Дослідження передбачало вирішення наступних завдань:

- аналіз фахового, вікового складу директорів ЦБС Луганської області;
- формування «Професіонал-досьє: профайл директорів»;
- виявлення особистісних, професійних, комунікативних, психологічних, педагогічних якостей, необхідних для керівника;
- створення портрету керівника очима колективу;
- навчання керівників за допомогою інноваційних методів [3,36].

2002 р. було проведено дослідження соціально-психологічних складових особистості професіонала (бібліотекарі, бібліографи) серед співробітників вишівських бібліотек м. Харкова і в Харківській обласній дитячій бібліотеці [9]. Метою дослідження стало вивчення кадрового складу бібліотек, соціально-психологічних особливостей співробітників, проведення порівняльного аналізу між бібліотекарями і бібліографами, складання портрету сучасного фахівця-працівника інформаційної сфери, виявлення сучасних проблем і можливих шляхів розвитку професії, можливість підвищення її статусу (іміджу) у суспільстві.

2004 р. авторка статті проводила на регіональному рівні соціологічне обстеження керівних кадрів бібліотек Півдня України: Одеської, Миколаївської та Херсонської областей (емпірична основа дисертаційного до-

слідження), результати якого висвітлювались у публікації на сторінках «Вісника Книжкової палати» [4]. Дослідження було орієнтоване на керівників вищої, середньої та нижчої ланок з метою проаналізувати їх психолого-педагогічні, організаторські й управлінські здатності, вміння і навички та запропонувати комплекс науково-практичних і методичних пропозицій та рекомендацій.

Соціологічні опитування та психологічні тестування охопили майже всіх керівних працівників бібліотечної галузі регіону, а саме: директорів, заступників директорів, завідувачів філіями, відділами і секторами централізованих бібліотечних систем, обласних наукових, обласних та міських бібліотек для дорослих, для дітей та юнацтва.

2012 р. Науковою бібліотекою Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова м. Миколаєва було проведено Міжвузівське соціологічне дослідження «Молодий працівник бібліотеки ВНЗ: погляд у майбутнє» [5]. Мета дослідження – вивчення мотивації професійної діяльності молодих фахівців, виявлення їх потенційних можливостей, оптимізація системи підвищення кваліфікації, сприяння їхньому професійному розвитку з метою формування кадрового резерву бібліотек. Таким чином, дане дослідження з одного боку сприяло оцінці своїх власних професійних, особистих якостей, творчих можливостей молодими фахівцями, осмисленню свого місця в професії, а з іншого – орієнтуванню керівників бібліотек вищих навчальних закладів на створення сприятливих умов для оптимального прояву творчих і професійних можливостей молодих фахівців, використання різноманітних форм, що стимулюють, ініціюють та мотивують до роботи, надають підтримку щодо подальшого закріплення в професії.

Дослідження «Привабливість бібліотечної професії» здійснювалося Черкаською обласною бібліотекою для юнацтва ім. В.Симоненка” (серпень-жовтень 2012 р.) з метою виявлення основних мотивів, визначення позитивних та негативних факторів, які впливають на професійну діяльність молодих співробітників бібліотек для юнацтва [2].

2016 р. Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т.Г.Шевченка організувала про-

ведення регіонального соціологічного дослідження «Соціальний портрет дитячого бібліотекаря Хмельниччини». Під час дослідження вивчався кадровий склад бібліотек для дітей, рівень професійної орієнтації бібліотекарів, сучасні форми підвищення їх кваліфікації. Базами для проведення дослідження стали бібліотеки для дітей Хмельницької області (34 бібліотеки для дітей: 1 обласна бібліотека для дітей імені Т.Г.Шевченка, 18 районних, 13 міських та 2 сільських бібліотеки для дітей) [11].

У листопаді 2016 року Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка проводила обласне моніторингове дослідження «Сучасний керівник бібліотеки – майбутнє професії» [12]. Вони поставили собі за мету вивчити рівень сформованості компетентності керівників та розробка шляхів підвищення кваліфікації. Завдання були пов'язані з отриманням інформації про обізнаність директорів з різноманітних управлінських питань; оцінити рівень корисності чинних методів і форм надання методичної допомоги; розробити способи поліпшення аналітичної, дослідницької діяльності, надання комплексної методичної допомоги бібліотекам в організації бібліотечної та інформаційно-бібліографічної роботи; визначити орієнтири для самоосвіти керівників. Об'єкт дослідження: компетенції керівників ЦБС, ЦБ, МЦБС. Предмет дослідження: рівень формування самоосвітньої компетентності. Проблематика цього дослідження пов'язана з необхідністю системного вивчення поняття компетентність

на прикладі керівників, зокрема, оцінювання сучасного стану її розвитку, розроблення теоретичних і методичних основ в умовах входження в єдиний світовий інформаційний простір. Актуальність дослідження розвитку компетентності зумовлена потребою в узагальненні сучасного знання і уявлення про компетентність як інтегральну характеристику керівників бібліотек

Висновки. Таким чином, завдяки соціологічним та науково-практичним розвідкам українських бібліотек різних рівнів дослідженням української наукової школи бібліотечної професіології, нині сформовано соціальний образ українського бібліотекаря, визначено його віковий, освітній рівень, професійну майстерність, психологічні характеристики тощо. Визначено особливу роль керівника: професіонала-менеджера із високим рівнем майстерності, компетентності, морально-особистісних якостей, що дає змогу провадити ефективну діяльність, спрямовану на розвиток установи й співробітників.

Готовність персоналу бібліотеки до досягнення максимально можливого кваліфікаційного рівня пов'язана як із особливостями особистості спеціаліста, розвитком його моральних і трудових установок, професійно значущих індивідуально-психологічних якостей, так і зі змістом праці та її форм. Усе це свідчить про реально існуючі зовнішні та внутрішні чинники, що є передумовою успішної професіоналізації кадрів.

Список використаних джерел

1. Багрянцева Л.М. Керівний склад бібліотеки з погляду дослідника: Зб. наук. ст. / Л.М. Багрянцева, А.Л. Шалиганова; Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2000. – Вип. 3. – С. 104-110.
2. Всеукраїнське анкетування «Привабливість бібліотечної професії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.symonenkolib.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=295:2012-10-30-10-10-35&catid=. – Назва з екрану.
3. Ефективний менеджмент: стан, стратегія розвитку: дослідж. Луганської. ОУНБ ім. О.М. Горького // Збірник робіт переможців II конкурсу на кращу науково-дослідну роботу серед обл. УНБУ / Нац. парлам. б-ка України. – К., 2003. – С. 36-45.
4. Єрмолаєва Г.А. Оцінка психолого-педагогічної здатності керівних кадрів бібліотечної системи півдня України до управління сучасною бібліотекою: за матеріалами дослідження / Г.А. Єрмолаєва // Вісник Книжкової палати. – 2004. – № 9. – С. 39-42.
5. Костирко Т.М. Підсумки міжвузівського соціологічного дослідження "Молодий працівник бібліотеки ВНЗ: погляд у майбутнє" [Електронний ресурс] / Т.М. Костирко, О.В. Белодед. – Режим доступу https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zMX7IfoAAAAJ&cst art=20&pagesize=80&citation_for_view=zMX7IfoAAAAJ:u-x6o8ySG0sC. – Назва з екрану.

6. Лозова О.М. Деякі результати соціально-психологічного практикуму керівників кийвських бібліотек / О.М. Лозова // Соціологічні дослідження в бібліотеках: Інформ.-аналіт. бюл. – К., 1996. – Вип. 17-18. – С. 8-12.

7. Савина З.И. Профессия библиотекарь. Состояние. Требования. Испытание временем / З.И. Савина // Б-ки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тез. докл. Междунар. конф. «Крым-2000». – Симферополь, 2000. – Т.1. – С. 376-378.

8. Савіна З. Соціальний образ українського бібліотекаря 90-х років / З. Савіна // Український бібліотекар: минуле, сучасне, майбутнє: Постановка та дослідж. пробл.: Матеріали наук. конф. – К., 2000. – С. 3-7.

9. Семенюк С.Ю. Социально-психологические составляющие личности профессионала: (По результатам анкетирования специалистов б-к г. Харькова) / С.Ю. Семенюк // Библиотечное дело-2003: Гуманит. и технол. аспекты развития: Материалы 8-ой междунар. науч. конф. (24-25 апр. 2003 г.). – М.: МГУКиИ, 2003. – С. 172-173.

10. Соціальний портрет дитячого бібліотекаря України: (Підсумки регіон. соціол. дослідж.). – К., 2002. – Вип.9. – 6 с.

11. Соціальний портрет дитячого бібліотекаря Хмельниччини. Бюлетень соціологічної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://odb.km.ua/?dep=38&w=show_dpage&dep_up=615&dep_cur=624&dpage_id=256. – Назва з екрану.

12. Сучасний керівник бібліотеки – майбутнє професії. Обласне моніторингове дослідження. Програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://libkor.com.ua/deps/docs/programa_doslidzhennya.pdf. – Назва з екрану.

References

1. Bagryantseva, L.M. & Shaliganova A.L. (2000). Library Management From the View of the Researcher, Zb. nauk. st. Hark. derzh. nauk. b-ka Im. V.G.Korolenka (Issue 3), (pp.104-110). Kharkiv [in Ukrainian].

2. All-Ukrainian Survey “The Attraction of the Profession of the Librarian”(2012). Retrieved from: http://www.symonenkolib.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=295:2012-10-30-10-10-35&catid. [in Ukrainian].

3. Effective Management: State, Strategy Development: Researches of Lugansk Oblast Scientific Library named after O.M. Gorkiy. (2003), ZbІrnik robІt peremozhtsІv ІІ konkursu na kraschu naukovо-doslІdnu robotu sered obl. UNBU, (pp. 36-45). Kyiv.[in Ukrainian].

4. Yermolayeva. G. (2004) Psychological-Pedagogical Assessment of the Librarian System Management of the South of Ukraine as for Modern Library Management according to the Research Materials. Visnik Knizhkovoyi palati, 9, 39-42. [in Ukrainian].

5. Kostirko, T.M. & Beloded O.V.(2012) Summary of Interuniversity Sociological Survey “Higher Educational Institution Library Young Worker: Future Perspectives”. Retrieved from: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zMX7IfoAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=zMX7IfoAAAAJ:u-x6o8ySG0sC. [in Ukrainian].

6. Lozova, O.M. (1996) Some Results of the Social-Psychological Practical Experience of the Kyivan Libraries' Management: Inform.-analіt. byul. (Vols 17-18), (pp.8-12). [in Ukrainian].

7. Savina, Z.I. (2000) Librarian. State. Demands. Test of Time. Libraries and Associations in Changing World: New Technologies and New Formats of Cooperation. Tez. dokl. Mezhdunar. konf. «Kryim-2000» (Vol. 1), (pp.376-378). Simferopol. [in Russian].

8. Savina, Z.(2000) Social Image of the Ukrainian librarian of the 1990s. Ukrainian Librarian: past, present, future: Problem Formation and Research. Scientific conference Materials, (pp.3-7).

9. Semenyuk, S.Yu. (2003) Social-Psychological Elements of the Professional Personality: (according to the Results of the Questionnaire of the Librarians of the City of Kharkiv). Librarian Business – 2003: Humanitarian and Technological Aspects of the development: Proceedings of the 8rd International Conference, (pp.172-173). Moskva [in Russian].

10. Sociological Portray of the Ukrainian Children Librarian: (Summary of Regional Sociological Survey) (2002) (Issue. 9), 6 [in Ukrainian].

11. Sociological Portray of the Children Librarian of Khmelnytsk. Region Social Service Journal. (2016). Retrieved from: http://odb.km.ua/?dep=38&w=show_dpage&dep_up=615&dep_cur=624&dpage_id=256. [in Ukrainian].

12. Modern Library Manager – Future of the Profession. Regional Monitoring Survey. Programa. (2016). Retrieved from: http://libkor.com.ua/deps/docs/programa_doslidzhennya.pdf. [in Ukrainian].